

טקס פתיחת שנת הלימודים

בפתח לימודי המשפט

חיים ה' כהן*

דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים: שמה בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך, והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך. ודע כי על כל אלה יביאך אלהים למשפט – קרי, כמובן: ללימודי המשפט. אם שמחתם בילדותכם והיטבתם לבכם בימי בחורותיכם – עתה מביאכם האלוהים למשפטים. לפי פרשנות מדוקדקת ומסורתית, משפט האלוהים עלול להמיט עליכם את העונש הראוי לכם על הוללות וזוללות; אך לפי הפרשנות שלי, לימודי המשפט אינם יכולים להיות עונש, אלא לרפיידיים ולרפיישכל. מה שאין כן לאמיצי-לב, לישרי-דעת ולשומרי-צדק כמותכם: אתם באים למשפט כהמשך נאות לילדות שמחה ולבחרות מדושנת-עונג, ואף כתחליף לשירות הצבאי המפואר והמתיש – מעין עלייה בסולם-החיים. מעולם היי-השעה לעולם חיי-הנצח, מעולם חיי-הגשמיות לעולם חיי-הרוח.

הכמינו הקדמונים כשנכנסו לבית-המדרש, נהגו להתפלל שלא ייכשלו הם ולא יכשילו את חבריהם. אז הכוונה היתה שלא ייכשלו בדבר הלכה, שלא יאמרו על טמא טהור ועל טהור טמא ולא יכשילו אחרים בטעויותיהם-שלהם. כיום אין כוונתו של המתפלל שלא ייכשל אלא זאת בלבד שלא ייכשל בבחינות; ואם הוא יתפלל גם שלא ייכשלו אחרים עליידיו, מסתמא כוונתו היא שלא יכשילם בבחינות עליידי מעשים רעים או עצות רעות. פרדריק פולוק, ההיסטוריון הגדול של המשפט האנגלי, מספר לנו שבימי-הביניים היה קדוש מיוחד שאליו התפללו תלמידי המשפטים שלא ייכשלו בבחינות. אין אנו יודעים – הוא כותב – אם קיוו שהקדוש יחזק את שכלם וזכרונם בשעת הבחינה או שיתן רחמים בלב הבוחנים שינהגו עמם לפנים משורת הדין. ואם נכשלו בבחינה, סימן וראיה שהקדוש לא פרש את כנפיו עליהם – אם מתוך סתם רשעות, ואם מפני שעוונותיהם גרמו להם. כמו בימי-הביניים כן גם היום הצלחת לימודי המשפט אינה נמדדת אלא לפי תוצאותיהן של בחינות. מכאן שתלמידים רבים, רבים מדי, לומדים מלכתחילה לא לשם

* ממלא מקום קבוע לנשיא בית-המשפט העליון (בדימוס). ההרצאה נישאה בטקס פתיחת שנת הלימודים תשנ"ח של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, שנערך בתאריך 30 באוקטובר 1997.

הרחבת הדעת והאופקים, כי אם לשם עמידה בבחינות בלבד; ואין פלא שרבים מאלה שוכחים את לימודם מיד לאחר הבחינות: שהרי מטרת הלימודים הושגה, ולמה לסחוב עמדי את כל המשא הכבד הזה של ידע שאולי לא יהיה לי בו צורך שימושי לעולם. מי שחושב ועושה כך, שולל מעצמו מלכתחילה את כל ההנאה הרוחנית מלימודיו ומונע במו ידיו בעד ההנאה לצמוח עד כדי התלהבות. ולעומתו, מי שניגש לעצם לימודיו מתוך סקרנות אינטלקטואלית, מתוך רצון כן להרחיב את דעתו בידיעותיו ולרכוש לעצמו שיטות חדישות אך בדוקות לחשוב ולהבין ולנתח. מי שמתכוון במודע להשתלט על הטכניקות של הליכים משפטיים והדרכים לקדם עשיית משפט צדק - הוא אשר ימצא בלימודיו מקור לא אכזב להשכלה ולהשראה ולהנאות רבות והוא עתיד לעמוד בבחינותיו לא בשכר שינון מיכני של הדברים בעל-פה, אלא מתוך ידיעת אמת.

תרשו לי לומר בהקשר זה מלה על לימודי המשפט העברי. רבים ניגשים ללימודי המשפט העברי מתוך אי-רצון ורתיעה - אם משום שאינם רוצים ללמוד את אשר לדעתם אין לו ערך שימושי ולא יהיה דרוש להם לעבודתם המקצועית, אם משום שכבר בבית-הספר קלקלו להם מוריהם את טעמם לתושב"ע ואם משום חשש שנוסף מלימודים אלה ריה של אורתודוקסיה כפייתית. אבל כל איש משכיל, ובוודאי כל משפטן ראוי לשמו, צריך לדעת לא רק לאן הוא הולך וכיצד יעשה את דרכו, אלא גם מאין הוא בא - מהם מושגי משפט וצדק שעברו אליו בירושה מדורי-דורות וכיצד נוצרו והתפתחו. אם יש טעם ועניין לחקור וללמוד את ההיסטוריה המשפטית של עמים אחרים, לא רק משום שאולי קיבלנו גם אנחנו מהם, אלא משום שיש בעצם לידתם וגיבושם של מוסדות חקיקה ושפיטה כדי לשפוך אור על התהוות המשפט בכלל - על-אחת-כמה-וכמה נודעת חשיבות יתירה לחקר וללימודי תולדות המשפט הלאומי והדתי שלנו-עצמנו. למרבה הצער, המשפט העברי משמש דוגמא בולטת לכך שמיד לאחר הבחינות שוכחים את התורה כולה ובמקום לגדל תלמידי-חכמים, מוציאות הפקולטות למשפטים עמי-הארץ. מי שלמד משפט עברי אך כדי לצאת ידי חובה בלבד ושש להיפטר ממנו לעד בצאתו מן האוניברסיטה, לא השכיל להבין שהמשפט המודרני הנהוג למעשה, בין אם הושפע על-ידי המשפט העברי ביודעין בין שהושפע בלא יודעין ובין שלא הושפע - מואר באור מיוחד כשהוא עומד בעימות ובהקבלה עם היצירה המשפטית של חכמינו הקדמונים. לא-כל-שכן יסודות המשפט, הצדק, היושר והמוסר החברתי, שמהם שואבים לא רק אנחנו, כי אם שיטות-משפט נאורות רבות. ולא זו בלבד, אלא שאינו יודע איזו הנאות אינטלקטואליות צפויות למשפטן העוסק גם בשיטות-משפט עתיקות ודתיות.

ואף גם זאת: בימינו אלה, שחוקי-היסוד הכירו בערכי היהדות כחלק מערכיה של המדינה וגם עשו אותם לנושא הפרשנות המשפטית, נודעת חשיבות מחודשת ללימוד המקורות אשר ערכים אלה שאובים מהם. חשיבות זו מתגברת עוד בשל תביעת המונופולין מצד רבים מבעלי-ההלכה לקבוע מהם ערכים יהודיים כמשמעותם בחוקי-היסוד. רבי אלעזר אמר: "דע מה שתשיב לאפיקורוס", ואני אומר: לימדו ודעו מה להשיב לזייפני ערכי האמת של היהדות, לנבלים ברשות התורה, לעושי ההלכה חרב-פיפיות להשחית ולהרוג, לתעב ולשנוא. התורה לא בשמים היא, לאמור, מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו, כי אם בפינו ובלבנו שלנו ללמוד בה ולאהוב אותה.

ראיתי לשמחתי שהפקולטה הכינה לכם תוכנית לימודים ענפה הכוללת גם מקצועות לבר-משפטיים. עורך-דין שלא למד אלא את המקצועות המשפטיים המעשיים והשימושיים, לא יהיה אלא בעל-מלאכה. עורך-דין שיש לו השכלה כללית, והפילוסופיה, ההיסטוריה והסוציולוגיה של המשפט שגורות על-פיו, עשוי להיות אמן. גם בעל-מלאכה יכול שיעשו מלאכתם יפה ותקינה, אבל האמן מביא לעבודת המשפט ניצוץ של יצירתיות, משל לפרוזה יבשה ההופכת תחת יד האמן ללשון חכמים ומשוררים.

אל גא תקלו ראש בלשון שבפיכם ובכתיבתכם. הלשון הוא נשקו הראשון במעלה של איש-המשפט; כל חיי המשפט ביד הלשון. הקפידו נא למן היום הראשון ללימודיכם על לשונכם שתהא צחה ונקייה, בהירה ומדויקת - כי אז חצי תאוותכם כבר תהיה בידיכם. אנא מכס: אל תעשו לשונכם גסה וקלוקלת. תהיה לשונכם סימן-היכר לאדם בעל תרבות ונימוסים, ולאיש-המשפט היודע לנגן על כלי מלאכתו כרב-אמן.

אתם נכנסים לבית-מדרשכם בשעת צרה ומצוקה לישראל. מצד מנהיגים פוליטיים ודתיים רואים ושומעים אנו זלוול בוטה בשלטון החוק. חירופים וגידופים על שופטי ישראל היו כמעט לדבר שבשגרה. שלטון המשפט עומד בסכנה להישחת מפני שלטון הכוח, שלטון הדת, שלטון הלאומנות. המוני העם נגדרים על-נקלה אחרי האלימות וגסות-הרוח והאמונות הטפלות שהן באופנה היום - והן באופנה משום שהמונים אלה הם הבחורים. אם תרשו לי לתת לכם היום את שיעורכם הראשון במשפט, אומר את זאת בלבד: הצדק, שכולנו שואפים אליו ושהוא המטרה האמיתית והאחרונה של כל המשפט, לעולם אינו יכול להיעשות בדרכים בלתי-צודקות - והוא משום שגם המטרה הנשגבה ביותר לעולם אינה מצדיקה ואינה מקדשת אמצעים פסולים. משפט הוא תורת האמצעים הכשרים להשגת מטרות כשרות, בין המדינה לאזרחיה ובין אדם לחברו. הליך מדיני הכרוך בשפיכות דם נקיים לעולם לא יביא לידי צדק, לא למבצעים ולא לקורבנותיהם. הליך שיפוטי המוכתם בשקר ובמרמה, בכוח הזרוע או באלימות מילולית, מושלך החוצה מהיכל-המשפט כאילו דבקה בו טומאה המחללת את הקודש. כמו שלמדינה אין סיכוי להישרד כמדינת-חוק דמוקרטית כשהיא נוקטת אמצעים פסולים, כך אין לכם סיכוי להישרד בזירת המשפט אלא אם מטרותיכם כשרות ודרכי השגתן כשרות תמיד. הוא שציוותה התורה: "והייתם נקיים!"

הזכרתי כבר את תפילות החכמים כשנכנסו לבית-המדרש. מאחת התפילות הללו לוקח אני את הברכה שאברככם בה בפתחת לימודיכם: יהי רצון שיהיו לכם מורים טובים ותבררים טובים, לב טוב ודות טובה, תבונה טובה והבנה טובה, עין טובה ויד טובה, יצר טוב וסבר טוב, ושתעלו מעלה-מעלה לגאוות הוריתכם ומוריכם ולתפארת מדינת ישראל.
